

UDK: 327.3

316:327

Biblid: 0025-8555, 69(2017)

Vol. LXIX, br. 2-3, str. 262–282

Originalni naučni rad

Primljen 6. septembra 2017.

Odobren 25. septembra 2017.

<https://doi.org/10.2298/MEDJP1703262A>

Bojno polje *praxis*: realističko-konstruktivistički duumvirat i „posrtanje” liberalnog internacionalizma

Vladimir AJZENHAMER¹

Abstrakt: Velike debate predstavljaju važnu fazu u razvoju nauke o međunarodnim odnosima. Međutim „egzaktost” njihove hronologije i sadržaja i precizno određenje aktera i raspleta, upitno je po više osnova. Stoga se oslanjanjem na brojne, često međusobno kontradiktorne interpretacije ishoda Velikih debata malo toga može reći o trenutnom stanju pomenutog teorijskog dijaloga. Mada se najviše govori o napuštanju ideje makro teorije i pluralističkom zatišju u kome u miru obitavaju teorije srednjeg obima, nema odgovora na pitanje ko je zaista pobedio u okršaju tzv. velikih teorija, odnosno koja teorijska paradigma danas ima najveći uticaj unutar disciplinarnog polja. Vodeći se idejom refleksivnosti teorija međunarodnih odnosa i prakse spoljne politike, autor odbacuje ograničenja *mythos-a* discipline (u čijem središtu se nalazi mit o Velikim debatama) i okreće se analizi međunarodnog političkog *praxis-a* kao instrumentu identifikacije pomenutog uticaja. U središtu analize nalaze se spoljnopolitički principi SAD, koje autor posmatra u stogodišnjem vremenskom intervalu, posebno akcentujući doktrinu vilsonijanizma i principe spoljne politike koje zagovara aktuelni američki predsednik Donald Tramp. Sučeljavajući vilsonijanizam i trampizam autor nudi svoje viđenje trenutnog stanja paradigmatškog „okršaja” u teoriji i praksi međunarodnih odnosa.

Ključne reči: međunarodni odnosi, Velike debate, realizam, liberalizam, liberalni internacionalizam, konstruktivizam, Vudro Vilson, vilsonijanizam, Donald Tramp, trampizam.

¹ Autor je asistent na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu.

E-pošta: ajzenhamer@fb.bg.ac.rs

Svaka nauka ima sopstvenu istoriju i mitologiju. Prva se temelji na činjenicama i opštim akademskim konsenzusima, dok je potonja skrojena od intepretacija i unutardisciplinarnih propitivanja često obojenih preterivanjima kojima akademci stvaraju superlativnu sliku o nauci kojoj posvećuju svoje karijere, a u velikom broju slučajeva i čitave živote. Stoga svaka nauka, poput rimskog boga Janusa, ima dva lica – jedno objektivno i drugo subjektivno. Prvo lice, otelotvoreno u njenom istorijatu, utemeljeno je na više-manje neupitnoj faktografiji. Drugo lice, oličeno u internoj mitologiji, počiva na svojevrsnim „predanjima” koja često ispredaju bezmalo epske priče o značaju određenog otkrića, teorije ili metodološkog pristupa za razvoj same discipline.

Kada su prirodne nauke u pitanju, distinkcija između istorijata i introspektivne percepcije manje je primetna nego u slučaju društvenih nauka. Veći prostor za empirijsku proverljivost teorija i veća praktična upotrebljivost rezultata istraživanja u okviru prirodnih nauka čelično je merilo njihovog potonjeg uticaja, dok efemernost polja istraživanja društvenih nauka najčešće ne ostavlja prostor za ovako jednostavno utvrđivanja „važnosti” tj. uticaja njenih postignuća.² Stoga je *mythos* prirodnih nauka više orijentisan na rasvetljavanje okolnosti u kojima je došlo do nekog krucijalnog naučnog otkrića.³

Suprotno prirodnim naukama, mitovi kojima društvene nauke obiluju služe kao svojevrsni supstitut kojim se nadomešćuje česta nemogućnost empirijske potvrde njihovih saznanjnih dometa ili društvene upotrebljivosti rezultata njihovih istraživanja. Upravo zato se često dešava da su činjenice i mitovi u društvenim naukama upleteni u nerazmrsivo klupko, koje nam onemogućava simplifikovano i jednoznačno posmatranje određene discipline. Polemika o tzv. Velikim debatama koje su obeležile prvo stoleće nauke o međunarodnim odnosima tipičan je primer jednog takvog Gordijevog čvora ispletenog od činjenica i fikcije.

Nećemo pogrešiti ukoliko primetimo da Velike debate čine srž *mythos*-a nauke o međunarodnim odnosima, kao ni ukoliko konstatujemo da je mit koji je izatkan oko ovih debata za ulogu imao jače i autentičnije teorijsko profilisanje međunarodnih odnosa nasuprot drugih društvenih nauka (prevashodno onih iz

² Navedenu konstataciju treba prihvatiti sa dozom rezerve, jer proverljivost i praktična upotrebljivost naučnih otkrića u prirodnim naukama nisu oduvek bili kriterijum na osnovu koga bi se mogao meriti njihov, ne samo društveni, već i naučni značaj. Kako primećuje Pol Lazarsfeld (Paul Lazarsfeld), i prirodnim naukama je trebalo „(...) oko 250 godina, tj. sve ono vreme između Galileja i početka industrijske revolucije, pre nego što su počele značajnije da utiču na istoriju sveta” (Rajt Mills, *Sociološka imaginacija*, Savremena škola, Beograd, 1964, str. 115).

³ Kao jedan od najslikovitijih primera takve mitologizacije „prirodnjačkih” otkrića može se navesti, svima dobro znana, priča o Njutnu i jabuci.

čijeg okrilja je ova mlada, tek afirmisana nauka ponikla).⁴ Apostrofiranje značaja pojedinih debata u međunarodnim odnosima treba da nam ukaže na razliku između „sitnih” teorijskih i metodoloških razmirica, uobičajenih za svaku društvenu nauku, i „grandioznih” debata koje su trasirale dalji razvoj ove tek stasale naučne discipline. Slikovito rečeno, ono što je za grčku mitologiju burna plovidba Jasona do Kolhide, to su Velike debate za nauku o međunarodnim odnosima. Epsko putovanje koje je dovelo do formiranja priznate i respektabilne naučne discipline, jasno pozicionirane u korpusu društvenih nauka.

Mit o velikim debatama

Razlike u interpretaciji toka Velikih debata, oprečna tumačenja njihovih sadržaja i nedostatak saglasnosti prilikom pokušaja identifikovanja glavnih aktera onemogućavaju nas da o njima govorimo kao o delu opštepriznatog istorijata nauke o međunarodnim odnosima. Iz istog razloga na njih ne možemo da gledamo ni kao na egzaktne etape u razvoju ove naučne discipline.

Prva Velika debata započeta je u *intermezzo*-u dva Velika rata i vođena je između tzv. idealista i realista. Ova debata je imala koren u političkoj realnosti i u njoj su se „sukobile” dve različite škole mišljena koje su lomile koplja oko pitanja kako države treba da se ponašaju u međunarodnom okruženju na čijem horizontu se već nazirao Drugi svetski rat. U ovoj raspravi između teorijskih „patrijarha” discipline, idealisti su se grčevito držali za (već dobrano urušen) međunarodni poredak ustrojen oko Društva naroda. Realisti su se, pak, nastojeći da sagledaju svetsku politiku onakvu kakva jeste a ne kakva bi trebalo da bude, okrenuli Hobsovske interpretaciji svetske politike pretvarajući čuvenu maksimu slavnog filozofa o vučijoj prirodi čoveka u (za sebe svrsishodnu) parafrazu – „država je državi vuk”. I dok su idealisti zagovarali međunarodne institucije kao lek za prevenciju predstojeće krize, realisti su zagovarali akumulaciju moći kao garanciju opstanka države u turbulentnim vodama anarhične svetske politike.

Druga Velika debata vođena je oko epistemoloških pitanja i ona je u akademskom „ringu” suočila zagovornike dva različita metodološka pristupa – bihejvioraliste i tradicionaliste. Prvi su tokom šezdesetih godina prošlog veka uputili veliki izazov dotadašnjem tradicionalnom shvatanju svetske politike, postavivši pred

⁴ Na prvom mestu reč je o njenom autonomnom određenju u odnosu na političke nauke i sociologiju, ali takođe, šire gledano, i o njenom odnosu prema filozofiji kao *pater familias*-u svih društvenih (i prirodnih) nauka.

disciplinu zahtev za većom „naučnošću”. Na taj način ustalasano je „mrtvo more” kojim su suvereno gospodarili realisti čija je pobjeda nad suprotnim taborom idealista proklamovana odmah nakon okončanja Drugog svetskog rata. Većina idealista i realista negovala je istoriografski pristup predmetu nauke o međunarodnim odnosima, čvrsto verujući kako „ni jedna naučna teorija nikada ne može uhvatiti interakciju tako velikog broja faktora niti objasniti izbore ljudi koji uče na osnovu iskustva”.⁵ Stoga o njima danas razmišljamo kao o tradicionalistima koji su smatrali da međunarodni odnosi svoj istraživački fokus treba da stave na prelomne trenutke ljudske istorije u kojima je svetska politika mogla da krene različitim tokom. Nasuprot tome, predstavnici „naučnog” pristupa, kako ih je (pomalo pežorativno) nazvao jedan od glavnih učesnika ove debate, Hedli Bul (Hedley Bull),⁶ smatrali su da je

(...) moguće i poželjno u izučavanju međunarodne politike koristiti dostignuća logičkog pozitivizma, hipotetičko-deduktivne metode i bihejviorizma, s ciljem da rezultati do kojih se dolazi istraživanjem pojava međunarodnog života budu egzaktno merljivi, imaju najvišu moguću opštost važenja i budu intersubjektivno proverljivi.⁷

Prikaz treće i četvrte Velike debate nije tako jednostavno dati. Pre svega usled izostanka opšte usaglašenosti u vezi sa njenim sadržajem i akterima. Obično se smatra da je u ovim debatama došlo do „okršaja” između više teorijskih paradigmi. Prema pojedinim tumačenjima Treća debata bila je bojno polje na kome su snage odmerili realizam, pluralizam i strukturalizam,⁸ dok nešto drugačije interpretacije u njen centar stavljaju realizam, liberalizam i radikalizam.⁹ Četvrta debata je, prvenstveno, sučelila stanovišta neorealista, neoliberala i konstruktivista, ali su u

⁵ Navedeno prema: David Lake, “Theory is dead, long live theory: The end of Great Debates and the rise of eclecticism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, Vol. 19, Issue 3, 2013, p. 569.

⁶ Hedley Bull, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, *World Politics*, Vol. 18, No. 3, pp. 361–362. U ovoj debati Bul je, kao jedan od ključnih teoretičara tzv. Engleske škole, kruga teoretičara međunarodnih odnosa usmerenih na „moralne, političke i socijalne karakteristike međunarodnog društva”, branio „naučnost” tradicionalnog pristupa u izučavanju svetske politike, koju su pojedini bihejvoralisti pokušavali da ospore (citirano prema: Martin Griffiths, C. Steven C. Roach, M. Scott Solomon, *Fifty key thinkers in International Relations*, Routledge, New York & London, 2009, p. 211).

⁷ Dragan R. Simić, „Još jedanput o ‘četiri velike debate’ (Crte iz istorije nauke o međunarodnim odnosima)”, *Politička revija*, god. 18, br. 4, 2008, str. 1474.

⁸ Ibid., str. 1475–1476.

⁹ David Lake, “Theory is dead, long live theory: The end of Great Debates and the rise of eclecticism in International Relations”, op. cit., p. 570.

njoj uzeli učešće i zagovornici poststrukturalizma, kritičke teorije, feminizma i dr. Međutim, postoje i drugačija mišljenja koja smatraju da je Treća debata bila ujedno i poslednja. Teoretičari poput Kiohejna (Robert Keohane), Lapida (Yosef Lapid) i Lejka (David A. Lake) uskraćuju „etiketu” Velike debate pomenutim „paradigmatiskim ratovima”, zagovarajući tezu prema kojoj je Treća debata vođena između pozitivista i tzv. reflektičara, čime je akcenat stavljen na njenu ontološku dimenziju.¹⁰ Lejk je sklon da o ovoj debati govori kao o „Finalnoj debati”, nakon koje je usledilo pluralističko zatišje u kome, bez većih međusobnih polemika, u „paradigmatiskom miru” bivstvuje mnoštvo teorija srednjeg obima, dok potraga za velikom, sveobuhvatnom teorijom međunarodnih odnosa postepeno biva napuštena.¹¹

Nije samo nemogućnost jasnog određenja sadržaja, toka i aktera razlog zbog kojeg smo sve Velike debate svrstali pod okrilje *mythos*-a međunarodnih odnosa.¹² Objektivnost procene njihovih ishoda takođe je veoma upitna. Neosporno je da je „pobeda” realista u prvoj Velikoj debati dovela do toga da ova mlada nauka „napusti svoju prvu idealističku ’mladalačku’ fazu i usmeri se na tvrde odnose moći, probleme bezbednosti i nacionalnog interesa” i da tako napreduje „od bavljenja onim kako bi trebalo da bude ka istraživanju međunarodne stvarnosti kakva zaista jeste”.¹³ Međutim, usmeravanje međunarodnih odnosa ka proučavanju realnosti svetske politike nije iz ove nauke prognalo idealizam, koji je, kako to primećuje Lejk, uskoro uzvratio udarac posredstvom liberalizma, neoliberalnog institucionalizma i naposljetku konstruktivizma. Slično tome, trijumf bihejvioralista kojim je okončana druga Velika debata nije ujedno značio istinski poraz tradicionalista, jer su njihove ideje nastavile da žive i prisutne su i danas kroz tradiciju Engleske škole, ali i kroz

¹⁰ Ibid., p. 570.

¹¹ Ibid., p. 569.

¹² Teoretičari međunarodnih odnosa skloni su da kao „mit” karakterišu najčešće prvu Veliku debatu. Razlozi za propitivanje teorijskog *arhe*-a nauke o međunarodnim odnosima višestruki su. Pre svega, u najranijem „detinjstvu” discipline idealisti i realisti nisu činili koherentne teorijske „škole”, već pojedinačne teorijske „stavove”. Takođe, bilo je bitnih idejnih preklapanja u učenju obe grupe (pre svega u shvatanju ključnih pojmova poput suvereniteta ili koncepta anarhije). Naposljetku, prava priroda učenja pojedinih teoretičara je do danas ostala upitna, podložna različitim interpretacijama i stalnim preispitivanjima, jer sadrže elemente više teorijskih pristupa. Takav je slučaj sa britanskim istoričarem Edvardom Karom (Edvard H. Carr), oštrim protivnikom idealista koje je nazivao „utopistima”, ali je upućivao kritike i na račun realista, kojima je teorijski više nagnjao. Za više o ovom problemu videti u: Benjamin de Carvalho, Halvard Leira, John M. Hobson, „The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 39, No. 3, 2012, pp. 735–758.

¹³ Dragan R. Simić, „Još jedanput o ’četiri velike debate’ (Crte iz istorije nauke o međunarodnim odnosima)”, op. cit., str. 1474.

konstruktivizam i refleksivnu teoriju koje su vremenom postajale sve zastupljenije u proučavanjima međunarodnih odnosa, naročito na Starom kontinentu. O ishodima treće i četvrte debate nemoguće je govoriti u aršinima pobjednika i gubitnika, jer su obe rezultirale pomenutim teorijskim pluralizmom koji je i danas glavno obeležje ove nauke.

S obzirom na pomenute kontradiktornosti i realnost teorijskog pluralizma, kao opravdano postavlja se pitanje da li neku od pomenutih teorijskih škola danas možemo smatrati dominantnom paradigmom discipline tj. najuticajnijom teorijom (ili teorijama), ne samo u sferi nauke već i u sferi međunarodnog političkog *praxis*-a. Stoga ćemo u nastavku rada analizirati praksu savremene svetske politike i pokušati da u njoj prepoznamo karakteristike neke od pomenutih teorijskih matrica. Pošavši od više-manje opšte prihvaćenog uverenja da se nauka o međunarodnim odnosima razvijala prevashodno u zapadnom akademskom miljeu (te da stoga prvenstveno predstavlja sublimaciju filozofskih, političkih, kulturnih i naučnih tekovina zapadne civilizacije) u narednim poglavljima naša pažnja biće usmerena na analizu glavnih obeležja savremene spoljne i bezbednosne politike SAD.¹⁴ Pritom ćemo se rukovoditi idejom refleksivnosti, prema kojoj ćemo pretpostaviti da teorije nisu tek puki izraz preferencija njihovih autora, već da one mogu uticati na dalje formiranje preferencija i teoretičara i delatnika međunarodnih odnosa.¹⁵ Drugim rečima, polazimo od pretpostavke da teorije mogu konstituisati ponašanje aktera, baš kao što i ponašanje aktera doprinosi konstituisanju teorija.

U radu smo se odlučili za analizu spoljnopolitičkih principa SAD iz dva razloga. Prvi je istorijsko-teorijskog karaktera, jer na taj način dajemo omaž čuvenom članku Stenlija Hofmana (Stanley Hoffmann) „Američka društvena nauka: međunarodni

¹⁴ Bazan i Akaria (Barry Buzan, Amitav Acharya) navode dva veoma očigledna razloga zapadne dominacije na polju nauke o međunarodnim odnosima. Prvi je činjenica da koreni njenih *mainstream* teorija leže u zapadnoj filozofiji, političkoj teoriji i istoriji. Drugi je evropocentrična interpretacija svetske istorije. Kao primere dvojica autora ističu „zapadnjačke” korene i „zapadocentrična” obeležja realizma, neorealizma, liberalizma, neoliberalizma, strateških studija, marksizma, engleske škole, istorijske sociologije, kritičke teorije, konstruktivizma i postmodernizma (Barry Buzan and Amitav Acharya, “Why is there no non-Western International Relations theory?”, in: Barry Buzan and Amitav Acharya (eds), *Non-Western International Relations theory*, Routledge, London and New York, 2010, pp. 6–10).

¹⁵ Reč je o parafrazi Kiohejnove interpretacije ključne tačke refleksivnog pristupa. Govoreći reflektičarskom tumačenju intersubjektivnog značenja aktivnosti međunarodnih institucija, Kiohejn ističe kako za ove autore „(i)nstitucije nisu puka ogledala preferencija i moći jedinica koje ih konstituišu; same institucije oblikuju te preferencije i tu moć. Institucije stoga konstituišu aktore i obrnuto”. Navedeno prema: Robert O. Keohane, “International Institutions: Two Approaches”, *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, 1988, pp. 381–382.

odnosi", koji i danas predstavlja izvor brojnih kontroverzi u okviru discipline i od čijeg objavljivanja u naučnom časopisu *Dedalus* se ove godine navršilo tačno četiri decenije.¹⁶ Drugi razlog u jednakoj meri ima i teorijski i praktični predznak, jer američku spoljnu politiku u poslednjih stotinak godina možemo posmatrati kao jedan od najočiglednijih primera pomenute refleksivnosti teorije i *praxis*-a.

Američki vek: vek liberalnog internacionalizma

Korene refleksivne sprege između teorije i prakse međunarodnih odnosa možemo da pratimo do uticaja liberalne političke misli na spoljnu politiku SAD. Sam liberalizam odredićemo kao teorijski pravac koji za najvišu društvenu vrednost uzima načelo slobode. S obzirom na to da su najvažniji liberalni principi individualizam, tržišna privreda i demokratija, jasno je da je reč o angažovanom teorijskom pristupu koji nudi odgovor na pitanje „kako unaprediti pređašnje prakse i pomeriti čovečanstvo ka mirnijoj, prosperitetnoj i pravednoj budućnosti”.¹⁷ Osnovni imperativ liberalizma je zauzdavanje moći države u kontekstu zaštite i proširenja individualnih sloboda, te stoga liberali vide međunarodne odnose kao sferu u kojoj mogu da se stvore strukturni preduslovi za ostvarenje ovog cilja na globalnom nivou. Opravdanje za ovakav svojevrsni idejni tj. vrednosni imperijalizam zagovornici liberalizma vide u „uspehu Zapada (u uslovima moći i prosperiteta i pravde) u poređenju sa ostatkom sveta tokom poslednja dva veka”.¹⁸ Upravo ovim aršinima rukovodio se i američki predsednik Vudro Vilson (Woodrow Wilson), čija će unutrašnja i spoljna politika naknadno nazvati wilsonijanizmom, što će vremenom postati sinonim za spoljnu politiku koja se rukovodi principom liberalnog internacionalizma. Kako to primećuje istaknuti istoričar Valter Lefeber (Walter LeFeber), „'wilsonijanizam' je postao termin kojim će se opisivati kasnije politike koje su naglašavale internacionalizam i moralizam i koje su bile posvećene širenju demokratije”.¹⁹

¹⁶ Videti u: Stanley Hoffmann, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, Vol. 106, No. 3, 1977, pp. 41–60; Stephen M. Walt, "Is IR still 'an American social science'", *Foreign Policy*, online edition, 6 June 2011, www.foreignpolicy.com/2011/06/06/is-ir-still-an-american-social-science/, 01/09/2017.

¹⁷ Barry Buzan and Amitav Acharya, "Why is there no non-Western International Relations theory?", op. cit., p. 8.

¹⁸ Ibid., p. 8.

¹⁹ Eugene R. Wittkopf, Charles W. Kegley Jr., James M. Scoot, *American Foreign Policy: Pattern and Process*, Wadsworth/Thomson Learning, Belmont, 2003, p. 34.

Sledeći lično uverenje da je demokratija oblik vladavine kroz koji se najbolje ostvaruju humanost i hrišćanski ideali, Vilson je čvrsto verovao da svi narodi moraju biti sposobni da političke institucije grade na demokratskim načelima. Uloga Amerike, po njegovom mišljenju, bila je da baklju demokratije prenese drugima narodima širom sveta, a „ako na to ne pristanu uveravanjem smatrao je opravdanom primenu sile”.²⁰ U suštini ovakvog rezonovanja nalazilo se uverenje o američkoj izuzetnosti, odnosno ideja da SAD, kao *melting pot* različitih nacija i kao država čija istorija oslikava borbu za nezavisnost, jednakost i demokratičnost, ima dužnost da bude čuvar svetske pravde i progresa. Pomenuta izuzetnost se na međunarodnom planu ogleda u tome da SAD:

(...) ne teži za bogatstvom ili moći u svijetu, nego želi uspostaviti slobodu, uvesti demokraciju i braniti moralna načela. Cela američka povijest dokazuje da su najveće pobjede bile pobjede mira i humanosti i zato SAD mora voditi svet.²¹

Uprkos naglašenom idealizmu, Vilsonova težnja ka svetskom miru ubrzo je uvukla SAD u brojne ratove. Vojni konflikti sa latinoameričkim državama nizali su se jedan za drugim, čime je ideja o američkom intervencionizmu kao mehanizmu (nametanja) svetskog progresu prešla iz teorije u praksu.²² Ubrzo potom izbio je Prvi svetski rat. Nakon što je nemačka podmornica potopila engleski trgovački brod „Luzitaniju” (stradalo 120 Amerikanaca), SAD više nisu mogle ostati neutralne i Vilson je uveo SAD u rat na strani Antante. Ovaj događaj će presudno uticati ne samo na dalji tok Velikog rata, već i na razvoj vilsonijanske misli, koja će programsko uobličjenje doživeti kroz čuvenih „14 tačaka” u kojima je Vilson dao smernice za okončanje svetskog sukoba i stvaranje institucionalne „infrastrukture” neophodne za izgradnju dugoročno održivog globalnog mira. U govoru pred američkim Kongresom održanom 8. januara 1918. godine, Vilson je izložio američki „program za svetski mir” sa 14 principa čija bi realizacija osigurala „pravdu, jednakost i sigurnost svim narodima, velikim i malim, jer su to temelji bez kojih nije moguće izgraditi međunarodno pravo”.²³ Principi su bili primena unutrašnjih liberalnih

²⁰ Livia Kardum, „Woodrow Wilson i ideja liberalizma”, u: Dejan Jović (ur.), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014, str. 118.

²¹ Ibid., str. 118.

²² SAD su u prvim godinama Vilsonove vlasti u više navrata vojno intervenisale u državama Latinske Amerike, pre svega u karipskom pojasu (Haiti, Dominikanska Republika i Devičanska ostrva) i na teritoriji Meksika, gde je 1915. uz dozvolu Karancinog režima Vilson uputio kaznenu vojnu ekspediciju da se razračuna sa meksičkim pobunjenicima pod vođstvom čuvenog Fransiska „Panča” Vilje (Francisco „Pancho” Villa). Više o ovoj temi videti u: ibid., str. 120–123; David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press, Itaca and London, 2011, pp. 5–9, p. 95.

²³ Livia Kardum, „Woodrow Wilson i ideja liberalizma”, op. cit., str. 129.

načela na spoljnu politiku, te su se u njihovom fokusu našli slobodno tržište, transparentnost međunarodnih ugovora, demokratija i međunarodne institucije.²⁴ Vilson je prilikom formulisanja „14 tačaka” ipak bio realističan i nije dopustio da bude zaslepljen sopstvenim idealizmom. Princip samoopredeljenja, kao jedno od liberalnih načela u koje je američki predsednik čvrsto verovao, ipak nije bio uvršten u ovaj ambiciozni program. Razlog tome bila je Vilsonova procena da bi na taj način dao podstrek brojnim pokretima za nacionalno osamostaljenje na teritoriji Austrougarske carevine i Osmanskog carstva, čime bi ih izvesno odvratio od mirovnih pregovora. Takođe, Vilson je bio svestan da bi, ukoliko bi u mirovni program uvrstio i pravo naroda na samopredeljenje, to moglo da izazove ozbiljne nesuglasice u odnosima sa evropskim saveznicima, prevashodno Francuskom koja je zahtevala da se po završetku rata pod okriljem Pariza nađu i sporne, etnički mešovite provincije Alzas i Lorena.²⁵ Stoga se umesto prava na samopredeljenje u tačkama X i XII pominje pravo na autonomni razvoj naroda koji žive na prostoru Austrougarske i Osmanskog carstva, dok je tačkom VIII akcentovano kako je, kao preduslov za povratak mira u svetu, neophodno ispraviti nepravdu koja je Francuskoj naneta u vezi sa pitanjem Alzasa i Lorene.²⁶ Ipak, Vilson je pitanje prava na nacionalno samoopredeljenje aktuelizovao na Pariskoj mirovnoj konferenciji. Međutim, kao i u slučaju drugih principa proklamovanih u „14 tačaka”, bio je prinuđen na brojne ustupke zarad uspeha mirovnih pregovora.²⁷

Posebno važno uporište Vilsonovog programa bila je XIV tačka u kojoj je apostrofirana neophodnost formiranja međunarodne organizacije koja bi okupila predstavnike svih nacija u cilju pružanja međusobnih garancija političke nezavisnosti i teritorijalnog integriteta, te čiji bi zadatak bio da obezbedi da se ovi principi u jednakoj meri poštuju i u slučaju velikih kao i malih država.²⁸ Ostvarenjem XIV principa u vidu osnivanja Društva naroda 1920. godine simbolično je obeležen kraj rada Pariske mirovne konferencije i formalno je stavljena tačka na Prvi svetski rat. Ipak, Vilsonu je tek predstojala borba za pridobijanje podrške američkih političkih elita za njegovu viziju posleratne arhitekture međunarodnog poretka. Naišavši na nerazumevanje Senata, nevoljnog da ratifikuje mirovni sporazum sa Nemačkom i

²⁴ “President Woodrow Wilson’s Fourteen Points”, *The Avalon Project*, Documents in Law, History and Diplomacy, www.avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp, 01/09/2017.

²⁵ Livia Kardum, „Woodrow Wilson i ideja liberalizma”, op. cit., str. 129.

²⁶ “President Woodrow Wilson’s Fourteen Points”, op. cit.

²⁷ Decenijama kasnije, nakon završetka Drugog svetskog rata, pravo na samoopredeljenje biće uvršćeno u Povelju Ujedinjenih nacija (član 1, član 55), a Vudro Vilson će u istoriji ostati upamćen kao jedan od njegovih najvatrenijih zagovornika.

²⁸ “President Woodrow Wilson’s Fourteen Points”, op. cit.

podrži projekat Društva naroda bez amandmana koji bi sprečili SAD da se obaveže na ulogu čuvara Evrope i sprečili napuštanje Monroove doktrine. Bila je to bitka koju Vilson nije mogao da dobije. Njegov predsednički mandat bližio se kraju, a Demokratska stranka je donela odluku da na izbore izađe sa novim kandidatom.²⁹ Ubrzo potom, Američki kongres je, ograđujući se od uslova Versajskog mirovnog sporazuma, usvojio rezoluciju o potpisivanju separatnog mirovnog ugovora sa Nemačkom, a projekat Društva naroda u potpunosti je izgubio kako podršku američke legislative, tako i podršku šire javnosti, čime je Vilsonov liberalni internacionalizam (privremeno) stavljen *ad acta*.³⁰

Nakon Vilsonovog povlačenja iz politike usledio je dvodecenijski period relativnog američkog izolacionizma koji je završen izbijanjem Drugog svetskog rata. Pretnja nacizma dovela je do tada neviđenog američkog globalnog aktivizma, aktuelizujući iznova ideale liberalnog internacionalizma. SAD je tako postala bedem odbrane slobodnog sveta i demokratije, što je uloga koju će nastaviti da igra i tokom čitavog Hladnog rata.

Iako je Drugi svetski rat doprineo teorijskom porazu wilsonijanskog idealizma (prva Velika debata), ideja američke izuzetnosti preživela je izazove burnih vremena. I dok se realizam uspinjao na paradigmatički tron nauke o međunarodnim odnosima, a aronovski (Raymond Aron) i morgentauovski (Hans Morgentau) *raison d' état* sve više ovladavao američkom spoljnom politikom, koncept izuzetnosti pridružen je idejnom panteonu pobednika. Sa njim, poput „kukavičijeg jajeta“, u jastrebovsko gnezdo podmetnute su ideje liberalnog internacionalizma koje će,

²⁹ Na odluku demokrata da na predsedničkim izborima kandiduju guvernera Ohaja Džejmisa Koksa (James M. Cox), uticalo je više faktora, ali jedan od najvažnijih svakako je bilo ozbiljno narušeno zdravlje predsednika Vilsona, koji je po povratku iz Pariza doživeo blaži moždani udar. Na odluku o kandidaturi uticao je i pad Vilsonove popularnosti u Kongresu, do koga je došlo usled predsednikove nespremnosti za bilo kakav kompromis u vezi sa pitanjem Društva naroda i ratifikacije Versajskog sporazuma. Više o ovoj temi videti u: Livia Kardum, „Woodrow Wilson i ideja liberalizma“, op. cit., str. 134–139.

³⁰ Ovo nije bio potpuni poraz idealizma u razdoblju između dva svetska rata. Spoljnopolitički program sledećeg američkog predsednika republikanca Vorena Hardinga (Warren G. Harding) – „Povratak u normalu“, težio je oslobađanju SAD od bremena međunarodnog liderstva. Međutim, iako je izolacionizam prevladao kao dominantna spoljnopolitička doktrina, principi idealističke paradigme dolazili su do izražaja u međunarodnim sporazumima koje su SAD zaključivale tokom dvadesetih godina prošlog veka. Kao primeri takvih „idealističkih“ angažmana mogu se navesti sporazumi o ograničenju pomorskog naoružanja između SAD, Velike Britanije i Japana sklopljeni tokom Vašingtonske pomorske konferencije 1920. i „utopistički“ Kelog-Brianov pakt, kojim su se države potpisnice odrekle rata kao instrumenta nacionalnih politika i mehanizma rešavanja međunarodnih sporova. Za više o ovoj temi videti u: Eugene R. Wittkopf, Charles W. Kegley Jr., James M. Scoot, *American Foreign Policy: Pattern and Process*, op. cit., pp. 34–37.

suprotno teorijskoj „nepomirljivosti“, postati važan narativni segment američkog (po svom karakteru dominantno realističkog) spoljnopolitičkog *praxis*-a u periodu Hladnog rata.³¹ Bez obzira na to da li su u Ovalnom kabinetu sedele demokrate ili republikanci, wilsonijanski principi biće prisutni u spoljnopolitičkog diskursu svakog od hladnoratovskih američkih predsednika. Bilo da su u pitanju bili npr. Truman (Harry S. Truman) ili kasnije Regan (Ronald Regan), SAD su spoljnu politiku – od ekonomske i vojne pomoći Grčkoj, Turskoj i Jugoslaviji do naoružavanja mudžahedina u Avganistanu – opravdavale odbranom slobode.

Poraz komunističke ideologije i raspad SSSR-a početkom devedesetih godina 20. veka, stavili su upitnik na koncept neophodnosti američkog liderstva, u čiju odbranu su jednoglasno ustali i liberali i realisti. Kako primećuju Džekson i Sorensen (Robert Jackson, Georg Sorensen), radilo se o talasu liberalnog optimizma „nošenog verovanjem u 'kraj istorije' zasnovanog na porazu komunizma i očekivanoj univerzalnoj pobedi liberalne demokratije”.³² S druge strane, neokonzervativno orijentisani Džošua Maverik na sledeći način obrazlaže neupitnost imperativa američkog vođstva:

Ovaj argument se protivi geslu da Amerika ne može biti svetski policajac. U stvari ona mora biti više od toga. Policajac dobija zaduženja od pretpostavljenih, ali u zajednici nacija nema većeg autoriteta od Amerike (...) Amerika je najbogatija, najmoćnija i najcenjenija država. U jednom periodu, ona mora biti policajac ili vođa pomagača policiji, a u drugim slučajevima posrednik, učitelj ili dobrotvor. Ukratko Amerika mora prihvatiti ulogu svetskog lidera.³³

Drugim rečima, bez obzira na razlike u ideološkom jezgru, željeno ishodište oba pomenuta rezona bilo je identično, te je kohabitacija liberalizma i realizma, začeta u praskozorje Hladnog rata, ostala na snazi i nakon pada Berlinskog zida. To je bilo moguće zahvaljujući činjenici da su obe teorijske i ideološke provinijencije američku izuzetnost i dalje videle kao „kamen temeljac” novog međunarodnog poretka. Stoga nećemo pogrešiti ako na kraju ovog poglavlja konstatujemo kako je tzv. Američki vek u najvećoj meri bio vek wilsonijanizma, tokom koga su osnovni principi liberalnog internacionalizma bili konstanta američke spoljne politike – bez obzira na to koja je teorijska i ideološka paradigma u datom trenutku bila dominantna.

³¹ Metafora „jastrebovsko gnezdo” odnosi se na delove američke političke (i naučne) elite koji su zagovarali beskompromisnu politiku prema SSSR-u i koji su bili spremni i na otvoreni oružani sukob, ukoliko je on jedini način da se zaustavi globalna ekspanzija tzv. crvene pretnje.

³² Robert Jackson, Georg Sorensen, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 101.

³³ Džošua Maravčik, *Imperativ američkog vođstva*, BMG, Beograd, 2004.

Trampizam protiv wilsonijanizma Baraka Obame

Početak novog milenijuma pokazaće da je tadašnji *zeitgeist* ipak bio odraz gledišta realista, jer su „teroristički napadi na Njujork i Vašington 11. septembra 2001, nakon kojih su usledili napadi u Londonu i Madridu, kao i drugde, zauzdali liberalni optimizam”.³⁴ Na teorijskom bojnopolju Hantington (Samuel Huntington) je trijumfovao nad Fukujamom (Francis Fukuyama), dok je Bušov (George W. Bush) „Globalni rat protiv terora” sve više poprimao oblike „sukoba civilizacija”, a do skora neupitni „kraj istorije” bivao je sve dalje i dalje. *Praxis* ogoljene sile u kome su „odmazda” i „prevencija” zamenili liberalni humanitarni intervencionizam sa kraja 20. veka, odškrinuo je vrata za povratak konstruktivističkih lamentiranja na temu Drugosti. Crvena pretnja komunizma zamenjena je zelenom pretnjom radikalnog islamizma, a Bušova administracija se svesrdno trudila da uveri ostatak sveta kako SAD nisu u krstaškom ratu sa islamom, već u borbi za zaštitu čitavog slobodnog sveta. Konstruišući tzv. Osovinu zla, fiktivnu i u realnosti nedovoljno utemeljenu skupinu država koje nedemokratskim uređenjem i izrazitom sklonošću ka (globalnom) terorizmu prete američkom nacionalnom interesu i svetskom miru, Buš je u spoljnoj politici sjedinio elemente realizma, liberalizma i konstruktivizma.³⁵ SAD su i dalje bile egzemplar svetske izuzetnosti, njihov asertivni intervencionizam pravdan je na wilsonijanski način, a pretnje američkoj bezbednosti „konstruisane” su (više nego ikada ranije) uz pomoć diskursa i narativa uz veoma malu (ili čak nikakvu) podršku realnosti. Jedan od najslikovitijih primera primene takve teorijske „triangulacije” u praksi je slučaj oružja za masovno uništenje, koje se navodno nalazilo u posedu iračkog diktatora Sadama Huseina (Sadam Husein). Strepnja SAD da bi ovo oružje moglo dospeti u ruke terorista i koji bi ga potom upotrebili protiv američkih građana, poslužila je

³⁴ Robert Jackson and Georg Sorensen, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, op. cit., p. 101.

³⁵ Etiketiranje pojedinih država kao „pretnji” američkoj bezbednosti i interesima nije novina u spoljnoj politici SAD. Sredinom osmdesetih Ronald Reagan je izjavio kako SAD više neće tolerisati napade „država odmetnutih od zakona”, dok je nekadašnji savetnik za nacionalnu bezbednost Bila Klinton (Bil Clinton) Antoni Lejk napravio čitavu listu „odmetničkih država” u koji je uvrstio Kubu, Severnu Koreju, Iran i Irak. Ovoj listi su naknadno, prema dnevopolitičkoj potrebi, pridodavane i druge države poput Jugoslavije, Avganistana i Sudana, a sam koncept „odmetničke države” poslužio je Džordžu Bušu kao inspiracija za objedinjavanje Iraka, Irana i Severne Koreje u *Osovinu zla* koja štiti terorizam (Za više o ovoj temi videti: „Post-cold War Policy – Isolating and punishing ‘rogue’ states”, *Encyclopedia of New American Nation*, www.americanforeignrelations.com/O-W/Post-cold-War-Policy-Isolating-and-punishing-rogue-states.html#ixzz4bhVK0IRu, 02/09/2017).

kao opravdanje za američku vojnu intervenciju na Irak 2003. godine i rušenje Sadamovog režima. Oružje za masovno uništenje nikada nije pronađeno, niti su američki zvaničnici ikada pružili uverljive dokaze o njegovom postojanju.

Dolazak Baraka Obame (Barack Obama) u Belu kuću 2009. godine označio je raskid sa praksom američkog intervencionizma, ali ne i napuštanje doktrine liberalnog internacionalizma. Američka izuzetnost je i dalje diktirala nužnost liderske pozicije, ali je nova američka administracija nastojala da se na globalnom pijedestalu održi tako što će od SAD načiniti uzor za ostatak sveta i time što će, u tom istom svetu, prvenstveno tražiti partnere a ne poslušnike.³⁶ Partnerstvo je nuđeno čak i državama koje je Vašington tradicionalno percipirao kao neprijatelje.³⁷

Povlačenjem većeg dela američkih trupa iz Avganistana i Iraka i prepuštanjem vođstva evropskim saveznicima tokom vojne intervencije u Libiji, Obamina spoljna politika označila je početak diskontinuiteta sa višedecenijskom praksom američkog intervencionizma. Obama je verovao kako SAD mogu da biraju između četiri strateška pravca delovanja – realizma, liberalnog intervencionizma, internacionalizma i izolacionizma.³⁸ Iako je poslednju opciju decidirano odbacivao – verujući da SAD trebaju da biraju između prve tri strategije, Obamina spoljna politika je u izvesnoj meri sadržala „seme” izolacionizma, barem kada je reč o „krupnijim” prekomorskim vojnim angažmanima. U naporima i želji da održi globalni američki uticaj, prvenstveno posredstvom međunarodnih institucija i jačanjem bilateralne saradnje sa regionalnim partnerima širom sveta, Obama je najviše bio dosledan osnovnim načelima liberalnog internacionalizma. Ipak, pomenuto „seme” izolacionizma posađeno tokom njegovog mandata uskoro će iznići u jednu sasvim neočekivanu biljku, koja će sa krošnjeg stresti sve plodove

³⁶ Obami je bilo posebno stalo da SAD-u obezbedi „mrežu” partnera među bliskoistočnim državama i da na taj način popravi štetu koju je Bušova administracija nanela američkim odnosima sa islamskim svetom. U kojoj meri je za Obamin spoljnopolitički program bilo važno „resetovanje” odnosa sa muslimanskim državama može se najbolje videti iz nadahnutog govora koji je američki predsednik održao pred poslanicima turskog parlamenta, prilikom svoje prve državničke posete Ankari (Videti: “President Obama’s Remarks in Turkey”, *The New York Times*, online edition, 6. April 2009, www.nytimes.com/2009/04/06/us/politics/06obama-text.html, /04/09/2017).

³⁷ U svojoj prvoj u nizu prazničnih video čestitki upućenih iranskom narodu i iranskom vrhovnom lideru Aliju Hamnei-u (Ali Khamnei) povodom proslave iranske nove godine (Novruz) Obama je, nakon tri decenije američko-iranskog antagonizma, napravio značajan iskorak u pravcu ponovnog uspostavljanja i poboljšanja bilateralnih odnosa. Pritom je, govoreći o Iranu kao o Islamskoj Republici, jasno stavio do znanja da je njegova administracija spremna da pregovara sa aktuelnim režimom u Teheranu koji je na vlasti još od revolucionarne 1979. godine („Obama’s Message to Iran Is Opening Bid in Diplomatic Drive”, *The New York Times*, online edition, 20. March 2009, <http://www.nytimes.com/2009/03/21/world/middleeast/21iran.html?mcubz=0>, /04/09/2017).

liberalizma i baciti senku, ne samo na liberalne tekovine dva Obamina predsednička mandata, već i na čitav vek vilsonijanske politike. Reč je naravno o novoizabranom američkom predsedniku Donaldu Trampu (Donald Trump) i njegovoj kontroverznoj unutrašnjoj i spoljnoj politici.

Kada bi smo u jednoj reči morali da opišemo aktuelnog šefa Bele kuće, ta reč bi bez sumnje glasila „Anti-Vilson”. Sam Tramp je predizbornu kampanju gradio kao antipod liberalnim vrednostima, pa nam stoga ovakva karakterizacija deluje sasvim prigodno. Njegova izborna platforma u najvećoj meri svodila se na obećanja o poništavanju brojnih liberalnih dostignuća prethodne administracije na unutarpolitičkom planu i u spoljnoj politici. Trampova „dijagnoza” trenutne situacije na svetskoj političkoj sceni je veoma sumorna, a još je sumornije njegovo viđenje uloge koju SAD igra na toj pozornici. Prema njegovoj interpretaciji, vojna i ekonomska moć SAD su u opadanju, baš kao i njen međunarodni ugled. Tramp za ovaj negativni trend krivi prethodne administracije za koje smatra da su bile previše popustljive prema američkim saveznicima, neprijateljima i rivalima. Njegova kritika je posebno usmerena na Obamu koga optužuje da je oslabio Ameriku time što je bio isuviše „mek” prema izazivačima američke moći. U prvom predizbornom govoru posvećenom spoljnoj politici, budući predsednik je na sledeći način sročio kritiku odlazeće administracije:

Dopustili smo našim rivalima i izazivačima da misle da se mogu izvući šta god da učine, i oni to upravo i čine. Čine to kada im se prohte. To se uvek dešava. Ako je cilj predsednika Obame bio da oslabi Ameriku, nije mogao bolje da uradi posao.³⁹

Tramp je svoju alternativu Obaminoj spoljnopolitičkoj doktrini sažeo u jezgrovitu frazu „Amerika na prvom mestu” (eng. *America First*), koja je trebalo da nagovesti snažan otklon od dotadašnje intervencionističke i liberalno-internacionalističke prakse. Reč je o izbornom sloganu koji će nakon pobede na predsedničkim izborima 2016. godine da preraste u spoljnopolitički program Trampove administracije. Okosnicu programa čini ideja da Amerikanci prvo treba da se pobrinu za dobrobit svoje države pre nego što počnu da brinu o dobrobiti ostatka sveta. Kao osnovne principe politike *America First* možemo da identifikujemo apostrofiranje američkog nacionalnog ekonomskog i bezbednosnog interesa, izolacionizam, skepticizam prema međunarodnim institucijama (i

³⁸ Sthepen M. Walt „Obama was not a realist president”, *Foreing Policy*, online edition, June 7. 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/>, 01/09/2017.

³⁹ “Read Donald Trump’s ‘America First’ Foreign Policy Speech”, *Time*, online edition, 27 April 2016, www.time.com/4309786/read-donald-trumps-america-first-foreign-policy-speech/, 04/09/2017.

multilateralnim sporazumima), antimigrantsku politiku i odricanje od intervencionizma (izuzetak su terorizam i proliferacija nuklearnog oružja). Svaki od navedenih principa ponaosob je prožet populizmom, ksenofobijom, islamofobijom i rasizmom koji nisu samo odlika političkog diskursa aktuelnog predsednika (i dela njegovih saradnika), nego su ujedno odraz njegovih najdubljih ličnih uverenja. Ta uverenja čine noseći stub političke platforme koja je Trampu donela pobjedu na izborima i oko čije realizacije američka izvršna vlast, legislativa i pravosuđe danas vode pravi politički rat.⁴⁰

Tramp je Vilsonov odraz u iskrivljenom ogledalu. Obojica su u (spoljno)političke programe ugradili lične ideale, a u njihovo sprovođenje upustili su se sa velikom dozom strasti i emocija. Razlika leži u idejnom jezgru njihovih doktrina, koje se nalaze na suprotnim polovima ideološke skale. Vilson je bio gotovo fanatični liberal koji je karijeru (i zdravlje) žrtvovao zarad ostvarenja ideala liberalnog internacionalizma. Tramp je „tvrđi” konzervativac u krstaškom pohodu protiv liberalnih vrednosti. Stoga „teorijsku” pozadinu trampizma treba *a priori* tražiti u suprotnom „debaterskom” taboru – među realistima. Doktrina *America First* nedvosmisleno ukazuje da je Trampu, baš kao i klasičnim realistima Aronu i Morgentauu nacionalni interes na prvom mestu. To je očigledno kada se u obzir uzme Trampov izolacionistički odnos prema međunarodnim organizacijama poput Ujedinjenih nacija i NATO-a ili multilateralnim sporazumima poput Severnoameričkog sporazuma o slobodnoj trgovini (NAFTA), Transpacifičkog sporazuma o slobodnoj trgovini (TPP) ili Pariskog sporazuma o klimi, za koje američki predsednik smatra da su ništa drugo do teret koji skupo košta Ameriku a zauzvrat joj donosi malo (ili ništa).⁴¹

⁴⁰ Kao primer unutrašnjeg političkog okršaja koji protiv Trampove administracije vode demokratski i jedan deo republikanskih kongresmena, može se navesti afeta oko navodnog pritiska koji je američki predsednik vršio na direktora FBI-ja Džejmisa Komija (James Comey), kako bi ga privoleo da odustane od istrage o bivšem savetniku za nacionalnu bezbednost Majklu Flinu (Michael Flynn). Tramp je ušao i u žestok obračun sa pravosuđem koje je dva puta stopiralo primenu njegovog ukaza o zabrani ulaska u SAD državljana šest muslimanskih država (zbog sumnje da bi mogli počiniti teroristički akt), pre nego što je Vrhovni sud odobrio delimičnu primenu (Dragan Štavljanin, „Dešavanja oko Trampa poprimila dimenzije Votergejta”, *Radio slobodna Evropa*, 17. maj 2017, www.slobodnaevropa.org/a/tramp-komi-flin/28493482.html, 05/09/2017; „Trampova pobjeda: zabrana putovanja u četvrtak delimično stupa na snagu”, *Blic*, 27. jun 2017, www.blic.rs/vesti/svet/trampova-pobjeda-zabrana-putovanja-u-cetvrtak-delimicno-stupa-na-snagu/0r5ezbl, 05/09/2017).

⁴¹ Odmah po ulasku u Ovalni kabinet Tramp je potpisao ukaz o povlačenju SAD iz TPP-a, a nekoliko meseci kasnije usledilo je povlačenje iz Pariskog sporazuma o klimatskim promenama. Tramp je smatrao da ovi sporazumi skupo koštaju SAD, usporavaju ekonomski rast i razvoj, na čemu „kapitališu” američki rivali. Tramp se zalaže za revidiranje NAFTA-e, mada pretnja američkog

Trampov realistički pristup izolacionizmu evidentan je i kada je u pitanju njegov otklon od prakse liberalnog intervencionizma. Verujući da SAD treba da se okrene unutrašnjim problemima, Tramp smatra da ona trenutno nema nikakvo pravo da drugima drži „pridike” u vezi sa poštovanjem ljudskih prava ili demokratičnosti njihovih režima. Izuzetak od ovog stava su pitanja terorizma i sprečavanja nuklearne proliferacije, u vezi sa čime je Tramp zauzeo poziciju spremnosti za beskompromisno razračunavanje upotrebom svih raspoloživih sredstava.⁴² Stoga, prema njegovom mišljenju, intervencionizam treba ograničiti na borbu protiv terorizma i uspostavljanje regionalne stabilnosti, a ne radikalne promene režima, što se poklapa sa već pominjanim realističkim shvatanjem nacionalnog interesa i suvereniteta.⁴³

Ne treba smetnuti s uma da populistički diskurs Donalda Trampa koji propagira izolacionizam kao rešenje migrantskog pitanja, u velikoj meri počiva na tzv. proizvodnji drugosti. U pitanju je jedno od ključnih teorijskih uporišta konstruktivizma, baš kao što je slučaj i sa konceptom sekuritizacije kojim se američki predsednik takođe koristi u nastojanju da reši ovaj „problem”. Trampova antimigrantska politika je na prvom mestu izraz realističkog poimanja nacionalne bezbednosti jer „za konzervativce i tradicionaliste, useljavanje, dvojna državljanstva, izbeglice i druge osobe kojima se ne može jednoznačno utvrditi pripadnost predstavljaju problem jer potencijalno destabiliziraju poredak”.⁴⁴ Međutim, mehanizmi koje Tramp koristi dolaze iz konstruktivističke „kuhinje”. Prihvatajući konstruktivističku ideju da se kohezija jedne zajednice (u ovom slučaju američke nacije) može postići njenim antagoniziranjem sa Drugim, u odnosu na koga zajednica potvrđuje svoju posebnost i jedinstvo, Tramp je sekuritizovao migrantsko pitanje ne praveći suštinsku razliku između migranata iz Meksika i onih koji dolaze iz ratom pogođenih područja Bliskog istoka. U kojoj meri njegov diskurs pretenduje da predstavi migrante kao bezbednosnu pretnju i da time istovremeno, na sebi svojstven (ksenofobični) način, probudi svest Amerikanaca o sopstvenoj izuzetnosti, najbolje pokazuje sledeća izjava:

Kada Meksiko šalje svoje ljude, oni ne šalju svoje najbolje. Oni ne šalju vas. Oni ne šalju vas! Oni šalju ljude koji imaju puno problema i oni donose te probleme

napuštanja i ovog sporazuma i dalje lebdi u vazduhu. Američki predsednik sa skepsom posmatra i NATO i UN, smatrajući da SAD u njih ulaže nesrazmerno više novca nego njeni partneri.

⁴² U trenutku pisanja ovog rada Trampova administracija se suočava sa ozbiljnim izazovima upravo na ovom polju i traži adekvatan odgovor na nuklearne provokacije severnokorejskog autokratskog režima.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Dejan Jović, „Liberalizam u međunarodnim odnosima: teorija i praksa”, u Dejan Jović (ur.), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 23.

nama. Oni donose drogu. Oni donose kriminal. Oni su silovatelji. A neki su, pretpostavljam, i dobri ljudi.⁴⁵

U tom kontekstu, čak i ako nije svestan toga, Tramp je dosledan praktičar mračne *techné* proizvodnje i manipulacije drugosti na koju je svojevremeno upozoravao i Iver Nojman (Iver B. Neumann). Nojman ukazuje na opasnosti koje sa sobom nosi pretvaranje proizvodnje drugog u tehniku ostvarivanja jedinstva zajednice, ističući kako su integracija i isključivanje dve strane iste medalje. Po njegovom mišljenju „ako se stalna proizvodnja drugog predlaže kao cena za ostvarivanje integracije, čini se da je ta cena isuviše visoka”.⁴⁶ Kako stvari trenutno stoje, čini se da je „Anti-Vilson” zarad ostvarivanja svog političkog nauma spreman da plati znatno višu cenu od one na koju upozorava ovaj norveški politikolog.

Kome pripada zlatno runo?

Na početku rada izneli smo mišljenje prema kojem smo tzv. Velikim debatama uskratili *de lege lata* status u nauci o međunarodnim odnosima. Time naravno nismo tvrdili da se ove teorijske rasprave nisu dogodile, već smo pod upitnik stavili njihove brojne, rado navođene, ali nikada uverljivo potvrđene karakteristike, umanjujući tako njihovu navodnu saznavnu grandioznost i uticaj na potonji razvoj discipline. Ipak, uvažavajući „intersubjektivnu” potrebu istraživača međunarodnih odnosa da izgrade sopstveni *mythos* koji će, u nedostatku činjenica, popuniti rupe u istorijatu discipline i uneti makar privid reda u postojeći teorijski haos. Velike debate čine srž ove mitologije i stoga se oko njih u međunarodnim odnosima i dalje vode rasprave i lome koplja. Opšta saglasnost oko pomenutih pitanja (od hronologije, preko aktera, pa sve do ishoda) čini se daljom nego ikada, te smo stoga u radu ponudili alternativni put za pronalaženje odgovora na pitanje koja je paradigma danas najuticajnija na ovom polju društvene nauke. Kako nedostatak konsenzusa i aktuelni teorijski *egalite* pluralizam onemogućavaju takvu procenu unutar discipline, mi smo odgovor potražili u *praxis*-u međunarodnih odnosa. Vodeći se idejom o zapadnom preimućstvu u ovoj naučnoj disciplini, u radu smo analizirali savremene političke principe spoljne politike SAD, počevši sa Vilsonovom

⁴⁵ „Donald Trump announces a presidential bid”, *Washington Post*, on line edition, 6. June 2016, www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/06/16/full-text-donald-trump-announces-a-presidential-bid/?utm_term=.85fbb471895d,

⁴⁶ Iver Nojman, *Upotrebe Drugog: „Istok” u formiranju evropskog identiteta*, Službeni glasnik, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2011, str. 56.

spoljnopolitičkom doktrinom i uticajem wilsonijanizma na međunarodno ponašanje potonjih američkih administracija, da bi smo rad završili „stavljanjem pod lupu” spoljnopolitičkih principa koje zagovara Donald Tramp. Sada kada smo to učinili, preostaje nam samo da sumiramo zaključke.

Iz svega prethodno rečenog jasno je da je wilsonijanizam kao snažna doktrinarna refleksija liberalnih uverenja predsednika Vilsona tokom 20. veka bila jedna od nosećih (ali ne uvek i vodećih) paradigmi koje su oblikovale američku spoljnu politiku. Vrednosti Vilsonovog liberalnog internacionalizma, poput npr. zagovaranja slobodnog tržišta ili ostvarivanja američke izuzetnosti putem međunarodnih angažmana u cilju promocije demokratije i ljudskih prava (bilo putem međunarodnih institucija, bilo putem humanitarnog intervencionizma), tokom proteklih stotinak godina bili vrednosna konstanta američke spoljnopolitičke prakse koju su čak i republikanske administracije inkorporirale u svoje krajnje realističke, ponekada i vrlo „jastrebovske” politike. U tom pogledu, razdoblje od ulaska SAD u Prvi svetski rat pa sve do kraja Obaminog drugog predsedničkog mandata bilo je vek wilsonijanizma u kome se liberalizam nametao kao paradigma koja je najviše uticala na američki spoljnopolitički *praxis*.

Sada je situacija znatno drugačija. Nedavni dolazak konzervativnog, ali pre svega antiliberalnog Trampa na čelo najmoćnije svetske države već je doneo radikalni zaokret u spoljnoj politici SAD. Tramp je već uspeo da poništi neke od skorijih liberalnih postignuća koje je ostvarila Obamina administracija. Sabotirao je rad TPP-a, potpisavši dekret o američkom napuštanju ovog sporazuma, povukao je SAD iz Pariskog klimatskog sporazuma, ponovo je antagonizirao američke odnose sa Iranom i Kubom, u čije je poboljšanje prethodna administracija uložila mnogo truda. Međutim, obračun sa liberalnim tekovinama ne ograničava se samo na poništavanje rezultata neposrednog prethodnika. Tramp izolacionističkom spoljnom politikom udara u samo „jezgro” wilsonijanskih principa. Skepticizam prema međunarodnim institucijama, odustajanje od uloge „svetskog policajca” i nemešanje u unutrašnje poslove drugih država (bez obzira na njihove nedemokratske manire vladanja i kršenje ljudskih prava) čine od trampizma ništa drugo do negaciju wilsonijanizma. Kao takva, Trampova spoljna politika je pod snažnim uticajem konzervativnih i realističkih ideja. U tom kontekstu Tramp je „Anti-Vilson” čija politika predstavlja povratak osnovnim „idealima” klasičnog realizma – težnji za uvećanjem moći i zaštiti suvereniteta. Ipak, kada je u pitanju potonje, njegov antimigrantski rat jasno reflektuje uticaj konstruktivističkog učenja o značaju proizvodnje i sekuritizacije drugosti za jačanje nacionalnog sopstva. Bilo da podiže zidove na granici sa Meksikom, bilo da dekretima uvodi restrikcije na ulazak u SAD građana pojedinih muslimanskih država, Tramp ostaje majstor mračne *techne* proizvodnje drugosti.

Naposletku, koji je zaključak? Da li je Tramp kao „Anti-Vilson” našeg doba dokaz kako su liberalne ideje pretrpele poraz u sferi *praxis*-a međunarodne politike? Ukoliko u obzir uzmemo pomenute aktuelne trendove koji determinišu tokove američke spoljne politike, čini se da je tako. No, da bi se dobio opštiji odgovor na ovo pitanje potrebno je izvršiti identičnu analizu spoljnopolitičkih *praxis*-a država na Starom kontinentu. Bez analize stanja spoljne politike Evropske unije i zasebnih politika njenih članica ne može se steći prava slika o uticaju teorija međunarodnih odnosa na svetsku političku praksu. Do tada, ne preostaje nam ništa drugo do da upremo prstom u pravcu realizma i konstruktivizma i konstatujemo kako ova dva (esencijalno suprotstavljena) teorijska pristupa, čine savršeno kompatibilan duumvirat koji je poslužio kao osnova političke platforme trenutno najpoznatijeg svetskog antiliberala. Upravo zahvaljujući ovoj „zapaljivoj mešavini” Donald Tramp postao je predsednik SAD i kreator spoljne politike najmoćnije države u svetu.

Na početku rada uporedili smo mit o Velikim debatama sa mitom o Argonautima. Na samom završetku preostaje nam još da zaključimo kako je „zlatno runo” teorijskog prestiža ukradeno iz wilsonijanske Kolhide i stavljeno pod okrilje realista i konstruktivista. Ipak, sa svim kontroverzama koje prate politiku Donalda Trampa, teško je zamisliti da će tamo ostati narednih sto godina.

Bibliografija

- Bull, Hedley, “International Theory: The Case for a Classical Approach”, *World Politics*, Vol. 18, No. 3, pp. 361–377.
- Buzan, Barry and Acharya, Amitav, “Why is there no non-Western International Relations theory?”, in: Barry Buzan and Amitav Acharya (eds), *Non-Western International Relations theory*, Routledge, London and New York, 2010.
- de Carvalho, Benjamin, Leira, Halvard, Hobson, John M., “The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 39, No. 3, 2012, pp. 735–758.
- Griffiths, Martin, Roach, Steven C., Scott, Solomon M., *Fifty key thinkers in International Relations*, Routledge, New York & London, 2009.
- Hoffmann, Stanley, “An American Social Science: International Relations”, *Daedalus*, Vol. 106, No. 3, 1977, pp. 41–60.
- Jackson, Robert and Sorensen, Georg, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford University Press, Oxford, 2013.

- Jović, Dejan, „Liberalizam u međunarodnim odnosima: teorija i praksa”, u: Dejan Jović (ur.), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014, str. 15–56.
- Kardum, Livia, „Woodrow Wilson i ideja liberalizma”, u Dejan Jović (ur.), *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014, str. 112–141.
- Keohane, Robert O., “International Institutions: Two Approaches”, *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 4, 1988, pp. 379–396.
- Lake, David A., *Hierarchy in International Relations*, Cornell University Press, Itaca and London, 2011.
- Lake, David, “Theory is dead, long live theory: The end of Great Debates and the rise of eclecticism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, Vol. 19, Issue 3, 2013, pp. 567–587.
- Maravčik, Džoša, *Imperativ američkog vođstva*, BMG, Beograd, 2004.
- Mils, Rajt, *Sociološka imaginacija*, Savremena škola, Beograd, 1964.
- Nojman, Iver, *Upotrebe Drugog: „Istok” u formiranju evropskog identiteta*, Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2011.
- Post-cold War Policy – Isolating and punishing “rogue” states*, *Encyclopedia of New American Nation*, www.americanforeignrelations.com/O-W/Post-cold-War-Policy-Isolating-and-punishing-rogue-states.html#ixzz4bhVK0IRu, 02/09/2017.
- “President Woodrow Wilson’s Fourteen Points”, *The Avalon Project*, Documents in Law, History and Diplomacy, www.avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp, 01/09/2017.
- “Read Donald Trump’s ‘America First’ Foreign Policy Speech”, *Time*, online edition, 27 April 2016, www.time.com/4309786/read-donald-trumps-america-first-foreign-policy-speech/, 04/09/2017.
- Simić, Dragan R., „Još jedanput o ‘četiri velike debate’ (Crte iz istorije nauke o međunarodnim odnosima)”, *Politička revija*, god. 18, br. 4, 2008, str. 1465–1484.
- Walt, Stephen M., “Obama was not a realist president”, *Foreign Policy*, online edition, 7 June 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/04/07/obama-was-not-a-realist-president-jeffrey-goldberg-atlantic-obama-doctrine/>, 01/09/2017.
- Walt, Stephen M., “Is IR still ‘an American social science’”, *Foreign Policy*, online edition, 6 June 2011, www.foreignpolicy.com/2011/06/06/is-ir-still-an-american-social-science/, 01/09/2017.
- Wittkopf, Eugene R., Kegley, Charles W, Jr, Scoot, James M, *American Foreign Policy: Pattern and Process*, Wadsworth/Thomson Learning, Belmont, 2003.

Vladimir AJZENHAMER

**BATTLEFIELD PRAXIS: THE ALLIANCE OF REALISM AND CONSTRUCTIVISM
AND THE "FALL" OF LIBERAL INTERNATIONALISM**

Abstract: The Great Debates are an important stage in the development of International Relations (IR) as a science. However, the „exactness“ of its chronology and content, as well as the precise determination of the actors and results, is questionable on several grounds. Therefore, relying on this, often contradictory, interpretations of the outcome of the Great Debates, little can be said about the current state of the mentioned theoretical dialogue. Today, IR scholars mostly discuss abandoning the idea of macro theory and the pluralistic silence in which medium-scale theories resonate in peace. However, this "diagnosis" still does not give us an answer to the question of who really won the fight of so-called big theories, or which theoretical paradigm today has the greatest influence within the disciplinary field? Applying the idea of reflexivity between the theory of international relations and the practice of foreign policy, the author of this paper rejects the restrictions of the mythos of the discipline (at the center of which is the myth of the Great Debates) and turns to the analysis of international political praxis as an instrument for the identification of the mentioned theoretical impact. At the center of the analysis are the foreign policy principles of the United States, which the author reviews in a hundred-year time interval, in particular emphasizing the doctrine of Wilsonianism and the principles of foreign policy advocated by the current US President Donald Trump. Facing Wilsonianism and Trampism (determining, in turn, the latter as a realistic-constructivist Anti-Wilsonian coalition), the author offers his view of the current state of paradigmatic „clashes“ in the theory and practice of international relations.

Key words: International Relations, Great Debates, Realism, Liberalism, Liberal Internationalism, Constructivism, Woodrow Wilson, Wilsonianism, Donald Trump, Trampism.